

E. HOSP - A. SAMPERS - E. ZETTL

SUMMA DOCUMENTORUM

CIRCA SUPPRESSIONEM PROVINCIAE AUSTRIACAE CSSR (AN. 1848)
EIUS CONVERSIONEM IN PROVINCIAM GERMANICAM (AN. 1849)
EIUS RESTITUTIONEM PER DIVISIONEM PROVINCIAE GERMANICAE
IN AUSTRIACAM ET GERMANICAM (AN. 1853/54)

Sub hoc unico titulo — ex argumenti vastitate sat longo — tres documentorum collectiones exhibemus, a tribus historiae nostrae peritis diligenter paratas. Argumentum de quo agitur, ipso titulo sat clare expressum est; documenta exhibita, saepe magni momenti, omnia (uno duobusve exceptis) inedita sunt. Singulas collectiones, sub nomine editoris, numeris romanis I, II, III, distinctas, edimus, paucis praesentationis verbis antepositis.

Hic vero iuvabit de argumento in genere quaedam praelibare, hoc fine, ut rerum et actorum inter se coniunctio clarius elucescat, atque argumenti gravitas melius agnoscat.

Cum an. 1841 Congregatio nostra a Sancta Sede in singulas provincias distribueretur, haec divisio in regione transalpina illico executioni mandata est, creatis tribus provinciis per Romanum decretum stabilitis: Austriaca (residentia Superioris provincialis in Wien), Belgica (residentia Sup. prov. in Liège), et Helvetica (residentia Sup. prov. in Freiburg im Üchtland). In Wien residebat quoque Vicarius gen.lis, tunc R.mus P. Passerat, ita ut Superior provincialis Austriacus munus suum vix exercere potuit, hac accedente ratione, quod ex decreto gubernii imperialis solus «Obervorsteher», i.e. Vicarius gen.lis publice agnosceretur.

An. 1848 in variis Europae partibus motus populares magis minusve violenti exorti sunt (in Helvetia PP. nostri iam an. 1847 vi coacti sunt urbem Freiburg derelinquere), qui inde a mense februario per totum quasi annum in principalibus urbis capitalibus graviore perturbationes ordinis publici totiusque rei publicae produxerunt (mense febr. in Paris, mense martio in Berlin et München, mense martio, maio et octobri in Wien, mense iunio in Prag, mense septembri in Budapest, mense novembri in Roma, ut loca maiora nominemus).

In his motibus, praeter rationes politicas et sociales, saepius etiam revelata sunt elementa anticatholica et antireligiosa, neve obliviscatur, an. 1848 primo publicatum fuisse « Manifestum » illud a Marx et Engels deno-

minatum quo Socialismi et Communismi theoria et philosophia aperte proclamatae sunt. Nihil ergo mirum, si in supradictis motibus popularibus quandoque etiam inimici religionis christianae violento modo contra personas et institutiones ecclesiasticas furibundi saevirent, uti ex.gr. in Wien et in Roma, Pio IX ab Urbe depulso. Sicut toties tantisque locis factum est, odium commune etiam an. 1848 praecipue conversum est in Societatem Iesu et in Congregationem liguorianam. Suppressioni aliquarum domuum « via facti » seu violenta et illegali actione peracta, mox secuta est ex parte gubernii, furia factiosa coacti, suppressio generalis per publica decreta. Ita mense martio et maio in Austria.

Hoc an. 1848 residentia Superioris provincialis iam non erat in Wien, sed in Altötting (Bavaria). Provincialis fuit P. F. von Bruchmann, fundator et primus Superior illius Collegii (inde ab an. 1842), qui, dum Superior prov. Austriacae nominatus est (30 IX 1847), a Vicario gen.li permissionem obtinuit permanendi in Altötting. Sic tamen factum est, ut diebus criticis mensis martii, dum in Wien gravissima explodit populi seditio, abfuit caput provinciae, ita ut Rectores (Superiores) singularum domuum proprio Marte agere et decidere cogerentur. Accessit quod ipse Vicarius gen.lis confestim fugam arripere compulsus esset, et mox muneri renuntiasset (6 VI / 9 VII 1848; acceptatio romana 2 X 1848). Sed etiam in Bavaria periculum dissolutionis Congregationis ex parte gubernii imminere tunc visum est. Regimen forte et aequabile Congregationis transalpinae, illo momento summe necessarium, ad incertum positum erat; aestate eiusdem an. 1848 ad finem vergente tres Provinciales transalpini facultates Vicarii gen.lis in seipsos conferri curaverunt (3 X 1848); sed rebus politicis iam aliquatenus ad quietem reductis, tandem Vicariatus gen.lis transalpinus restitutus est, R.mo P. von Smetana ad hoc munus evecto (1 VII 1850). Sic tandem regimen trium provinciarum transalpinarum in tuto collocatum est (vide de his rebus seriem documentorum quam collegit E. ZETTL, sub voce: *De suspensione Vicariatus transalpini post renuntiationem Vicarii gen.lis Passerat, an 1848, in Spic. Hist.* 6[1958], 353-404).

Generali hac expositione absoluta, ad provinciam austriacam propius accedamus. Haec an. 1848 has complexa est domos: A) *in ipso imperio austriaco*: Collegia: Wien (cum villa in Weinhaus) 1820, Frohnleiten cum cura paroeciali (Styria) 1826, Mautern (domus studiorum, Styria) 1827, Innsbruck (Tyrolium) 1827, Marburg (Styria, nunc Maribor, Iugoslavia) 1833; Hospitia: Eggenburg (domus noviciatus, Austria Inf.) 1833, Leoben (Styria) 1834, Kirchberg am Wald (Austria Inf.) 1841, Graz (Styria, fundatio in fieri) 1844. - Extra confines austriacos: B) *in Ducatu de Modena (Italia)*: Collegia: Finale 1836, Montecchio 1843; Hospitium: Modena 1835. - C) *In regno Bavariae* (tunc inter status confoederatos germanicos, « Deutscher Bund »): Collegium: Altötting 1841; Hospitia: Altötting 1841, Vilsbiburg 1846, Fuchsmühl 1848. Domus in statibus confoederatis Americae septentrionalis, a PP. austriacis inde ab an. 1832 fundatae, an. 1848, promptioris administrationis causa, iam sub regimine provinciae Belgicae positae erant.

- Dissolutio domorum in imperio austriaco sitarum sic progressa est :
- 13 III 1848 WIEN, prima aggressio seditiosa Collegii, absque damno.
- 15 III 1848 GRAZ, perturbatio violenta ordinis publici, expulsio PP.um SI; finis tentaminis foundationis CSSR in hac urbe.
- 6 IV 1848 WIEN, altera aggressio Collegii nostri, turbulentissima, cum dispersione violenta Congregatorum, fuga Vicarii gen.lis, et occupatione domus. Nemo nostrum permanere potest (restitutio Collegii 2 III 1854).
- 7/8 V 1848 WIEN, publicatur decretum imperiale suppressionis SI et CSSR in statibus austriacis.
- 16 VI 1848 MAUTERN, commissio a gubernio statuta suppressionem proclamat.
- 17 VI 1848 LEOBEN, eadem commissio eandem suppressionem publicat; attamen in ambabus domibus aliqui nostrum remanere possunt, Collegium in Mautern pedetentim concrecit, et 15 II 1852 ambo domus a gubernio restituuntur.
- 7/8 VIII 1848 EGGENBURG, violenta suppressio domus et dispersio Congregatorum, ope cohortis nationalis (« Nationalgarde ») ex urbe Wien advolantis; attamen inde a XII 1848 Collegium lente coalescit.
- 22 IX 1848 INNSBRUCK, intimatio suppressionis gubernativae, peracta a Curia episcopali de Brixen; attamen propter indignationem populi tyrolensis suppressioni non est data executio. Collegium pergit operari, sed Congregati usque ad an. 1852 prudentiae causa vestem propriam CSSR deponunt.
- 11 X 1848 MARBURG, intimatio suppressionis gubernativae, peracta a Curia episcopali de Seckau/Graz. Collegium penitus abolitur!
- 19 X 1848 FROHNLEYTEN, similis intimatio, absque ullo effectu, quoniam populus paroecialis (qui iam antea impedivit, ut cohors nationalis a Graz Collegium violenter supprimeret) fortiter pro Congregatis conservandis insistebat. Aliqui uti curae animarum adscripti remanere potuerunt, ceteri utcumque permanserunt, vestibis tamen CSSR depositis.
- 1851 PUCHHEIM (Austria Sup.), publica CSSR proscriptione non obstante, nova fundatio perfici potuit.
- 1852 Opus missionum nostrarum ad populum ubique refflorere coepit.
- 23 VI 1852 Decretum imperiale quo CSSR in statibus austriacis restituitur, publici iuris fit. Finis publicae suppressionis. Requiritur tamen pro singulis domibus proprium imperiale decretum.

Adiungimus indicationem restitutionis singularum domuum per decreta imperialia propria (« Allerhöchste Entschliebung »).

- 1852 24 VII RIED (OSSR).
 1852 20 X WIEN (OSSR).
 1852 24 XII EGGENBURG.
 1853 2 V GARS AM KAMP (OSSR).
 1853 12 V INNSBRUCK.
 1853 7 VII LEOBEN, MAUTERN.
 1854 6 I WIEN.

Ex his quae supra diximus, aliquae promanant conclusiones quae ad res gestas historice et critice diiudicandas confluunt. Quasdam evocemus:

1° - *Suppressio* provinciae austriacae, seu melius domorum CSSR (et OSSR) in territorio imperii austriaci *non erat fulminea*, sed fiebat *per gradus*. Domus in Wien et Eggenburg violenter suppressae sunt, ope praesertim cohortis militum tutelae nationalis (« Nationalgarde »), hominum scilicet qui vi perturbationis publicae congregati, saepe etiam contra institutiones legales pugnabant, faece populi concurrente. Secutum est deinde decretum imperiale, vi et dolo extortum, eiusdemque decreti applicatio. Haec fiebat parte ab officialibus gubernii quod adhuc publicae eversionis vim subibat, parte ab auctoritate ecclesiastica, eadem seditiosa rerum perturbatione obligata. Domus in Mautern et Leoben per commissionem gubernativam suppressae sunt, domibus in Marburg, Innsbruck et Frohnleiten a Curiis episcopalibus decretum suppressionis gubernativae intimatum est. Domus in Kirchberg am Wald, parum apta, et fundatio in Graz incepta, a nostris ultro derelictae sunt.

2° - *Suppressio*, ex litteris legis totalis, re vera *erat sat partialis*. Domus Frohnleiten et Innsbruck continuabant operari sicut antea, immo congregati non pauci illuc convolarunt, quamvis prudenter vestem nostram propriam deponerent; domus Eggenburg et Mautern mox vigorem reprehenderunt; in Leoben quoque aliqui nostrum permanere potuerunt; tantummodo Collegia in Marburg et Wien totaliter suppressa sunt. Primum omnino deperditum mansit, alterum, utpote sub oculis gubernii et populi excitati, nullo modo nec clam retineri potuit, et ultimo loco restitutum est.

3° - *Suppressio* tamen in Austria, ex violentia primordiali quam initio habuit, deinde ex littera legis gubernativae, *gravis et periculosa fuit*. Repentina ac totalis subversio Collegii principalis in Wien primo tempore, totum corpus Collegiorum in Austria graviter percussit, dum fuga Vicarii gen.lis — quantumvis inevitabilis — et absentia Superioris provincialis incertum statum rerum molestissimum reddunt. Accessit, quod etiam domus in Italia septentrionali sitae (Ducatus de Modena) eodem fere tempore vi suppressae sunt, et congregati fugitivi in mediam provinciam graviter vexatam accurrebant. Hae variae rerum circumstantiae, maxime autem ictus « psy-

chologicus » ex inopinata, violentissima et completa Collegii in Wien suppressione ortus, una cum generali eiusdem Collegii sodalium dispersione, statum Congregationis in imperio austriaco graviorem vero, ac quasi irreparabilem apparere faciebant. Solummodo versus medietatem an. 1849, seu post sex et decem menses ab exorta politicarum rerum conversione, rei publicae quiete et ordine in imperio austro-hungarico penitus restitutis, potestas civilis in gubernio et administratione sueto et regulari modo procedere potuit. « Iosephinismus » quod audit, post profundam omnium rerum transformationem an. 1848, velociter evanuit, et iam an. 1855 Concordatum cum Sancta Sede concludi potuit. Rebus politicis et ecclesiasticis in meliorem formam redactis, restitutio quoque Congregationis nostrae (et Societatis Iesu) in Austria secunda spe impetrari potuit.

4° - *Suppressio* domorum in imperio austriaco primo momento tumultuaria vi incepta, mox *per decretum imperiale sancita et corroborata est*. Impossibile, vel saltem difficile erat, primis mensibus an. 1848, rerum politicarum et eventuum cursum quodammodo praesentire. Decreti vis legalis, qua suppressio firmiter et stabilior esse videbatur, omnia in peiorem partem redegit, atque spem restitutionis longius abesse insinuavit. Ita factum est, ut plures sodales, Patres et Fratres, sub primo eventuum impulsu, territorium imperii austriaci praecipitosa fuga dereliquerint, vel etiam terrore acti aut subitanea egestate perterriti, Congregationi valedixerint, vel demum, faventibus legibus tunc vigentibus, ad proprios locorum originis Ordinarios reversi, beneficia ecclesiastica in cura animarum acceperint, ex quorum proventu victitare possint. - De his omnibus casibus adhuc in Capitulo gen.li an. 1855 acriter disceptatum est, et tunc Constitutio peculiaris circa agendi rationem superiorum et subditorum tempore persecutionis (Const. 343, 344) per specialem Commissionem exarata est (cfr *Acta integra Capitulorum gen.lium*, Roma 1899, n° 1095).

Utcumque sit, in imperio austriaco status domorum et sodalium ex improviso valde incertus factus est, et plus quam anno integro peracto, adhuc instabilis remansit, vel etiam — sub respectu legis — peior factus esse apparuit. Demum cum suppressio legalis, ante faciem publicae administrationis, per quattuor annos (1848-1852) perdurasset, status rerum omnium ad Congregationem pertinentium molestus esse continuavit.

5° - Sedulo tandem notandum est, *suppressionem* (primum violentam, postea legalem) comprehendisse tantum domos et sodales *inter confines imperii austriaci* positos, ita ut domus extra dictum territorium pleno iure et in omni libertate exsistere et operari continuassent. Hoc tamen reapse valebat solum pro domibus in regno Bavariae fundatis (vide supra), sed sufficiebat, ut provincia austriaca, quae iam ab erectione an. 1841 fines austriacos ex-cesserat, consistere pergeret.

Enascebatur vero quaestio practica, num — post eversionem plurium domorum, post dispersionem multorum sodalium, maxime post publicum imperiale decretum suppressionis in toto imperio austriaco — denominatio « provinciae austriacae » pro prudentia et convenientia sustineri potuerit.

Et profecto haec denominatio paulo post mutata est in « provinciam *germanicam* »; his enim annis Congregatio nostra etiam extra Bavariam per alios status germanicos diffundi coepta est: 1849 Koblenz et 1851 Trier in Prussia, 1850 Bornhofen in Nassau, cum certa spe aliarum foundationum. Nec tunc clare praevideri potuit (uti iam innuimus), quomodo et quando res austriacae in melius verterentur. Facile tamen intellegitur, praecipue posteaquam inde ab an. 1850 condiciones generales, politicae et religiosae, in imperio austro-hungarico, sicut et status domorum, sodalium et laborum apostolicorum in melius converti coeperunt, Patres austriacos aegre tulisse non solum denominationem provinciae germanicae pro Congregatione in Austria, sed etiam vel magis quod a superioribus exteris dependere coacti essent.

Sic necesse erat, ut primum post restitutionem legalem Congregationis in Austria (1852) et deinde quasi omnium veterum domorum (1852-1854) e parte gubernii imperialis, nomen quoque et regimen proprium provinciae austriacae ex parte Instituti innovaretur. Ex rerum adiunctis hoc per gradum factum est, ita ut primum *Viceprovincialis* austriacus nominaretur; et postea, rebus maturis, vetus provincia austriaca pleno iure reconstitueretur (1854), ita tamen, ut ad territorium proprie austriacum (et Italiae septentrionalis) restringeretur. Eodem momento nova provincia germanica constituta est, item inter limites statuum Confoederationis germanicae extra Austriam existentium. Quae enim sub eodem nomine ab an. 1849 usque ad an. 1854 perdurabat, alia non fuit quam primitiva provincia austriaca, solo nomine mutato. Nunc vero primitivum territorium provinciae austriacae, an. 1841 constitutum, inter duas provincias, austriacam tunc restitutam et germanicam tunc creatam, distributum est.

De his omnibus et singulis, tres iam nominati auctores, documentis magna cura collectis, hic primam parabant editionem, maxima sane dignam attentione. Ex his enim documentis res gestae, eventus sat tristes vel etiam laeti, necnon agendi rationes plurium personarum, sive e nostris, sive hominum in re politica vel religiosa eminentium, in lucem ponuntur.

Quod vero documenta a *tribus* auctoribus praesentarentur, ex eo venit, quod documenta *in tribus* distinctis *locis* asservantur: in *Wien*, in archivo status (collectio a P. Hosp facta); in *Gars*, in archivo provinciae nunc monacensis, quod continet documenta provinciae olim germanicae (collectio a P. Zetzl parata); et in *Roma*, in archivo nostro generali (collectio archivi custodi P. i Sampers debita). Singulis documentorum collectionibus paucissima verba explicationis praeposuimus, ita ut — hisce ante omnia praefatis — vix aliud dicendum vel desiderandum relinquatur.